

ВИКОРИСТАННЯ ДОСЯГНЕНЬ НАУКИ І ТЕХНІКИ В ЕКСПЕРТНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

THE APPLICATION OF THE SCIENCE AND TECHNOLOGY ACHIEVEMENTS IN FORENSIC ACTIVITY

УДК 343.132:343.98

DOI: 10.37025/1992-4437/2022-37-1-30

В. В. Арешонков, доктор юридичних наук,
старший науковий співробітник, провідний
науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності
навчально-наукового інституту № 1,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1776-1220>
email: areshonkov@ukr.net

Ю. О. Пілюков, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права
та процесу юридичного факультету,
Західноукраїнський національний університет,
провідний фахівець відділу забезпечення діяльності центру,
Тернопільський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України, м. Тернопіль
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9952-3423>
email: yuriy_pilyukov@ukr.net
тел.: +38(067)351-19-62

В. І. Голоботовський, доктор філософії,
завідувач сектору юридичного забезпечення,
Закарпатський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України, м. Ужгород
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3863-3255>
email: holobotovskiy93@gmail.com
тел.: +38(096)870-64-20

В. І. Богайчук, завідувач сектору досліджень зброї
відділу криміналістичних видів досліджень,
Тернопільський науково-дослідний експертно-
криміналістичний центр МВС України, м. Тернопіль
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3322-4580>
email: balistika.ndekc.tern@ukr.net
тел.: +38(098)329-51-78

ЗНАЧЕННЯ СИТУАЦІЙНИХ СУДОВО-БАЛІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Мета статті полягає в обґрунтуванні значення ситуаційних судово-балістичних досліджень для кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, виробленні відповідних пропозицій щодо організації розслідування. *Методологія*. Достовірність отриманих результатів і висновків забезпечено такими методами дослідження, як узагальнення – для формулювання висновків за результатами вивчення літературних джерел і матеріалів кримінальних проваджень за кримінальними правопорушеннями окресленої категорії, аналізу та синтезу – для визначення особливостей ситуаційних

судово-балістичних експертиз і надання пропозицій щодо розслідування. **Наукова новизна.** Доведено, що використання спеціальних знань у формі судової експертизи зброї зі встановлення ситуаційних обставин пострілу не факультативний, а обов'язковий складник розслідування кримінальних правопорушень, у яких знаряддям вчинення є вогнепальна зброя, відповідно результати такої експертизи суттєво впливають на їх кваліфікацію. **Висновки.** Констатовано, що кваліфікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, є складною, комплексною діяльністю, що містить у собі зокрема й вивчення висновків експертизи зброї та слідів, обставин її використання, інших суміжних експертних досліджень і на їх основі встановлення обставин, за яких відбувся постріл, траєкторії польоту снаряда, результатом якої є обґрунтований та документально закріплений конкретний склад кримінального правопорушення, що позначається на якості досудового розслідування та оцінюванні зібраних доказів у суді. Судова експертиза зброї зі встановлення ситуаційних обставин пострілу являє собою дослідження наданих на експертизу об'єктів, у тому числі матеріалів кримінальних проваджень (протокол огляду місця події, протокол допиту свідка, потерпілого, висновки судових експертиз тощо), яке проводиться на підставі відповідного процесуального рішення, на основі спеціальних знань експерта (експертів) у галузі судової балістики та інших спеціальних знань, із використанням чинних експертних методик, методів і спеціальних засобів криміналістичної техніки, результати якого у вигляді інформації про обставини, за яких відбувався постріл та, за наявності, спричинені ушкодження, мають суттєве значення для кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення. Ситуаційні судово-балістичні дослідження можуть мати суттєве значення для кваліфікації кримінальних правопорушень: 1) за Особливою частиною Кримінального кодексу України, зокрема й при визначенні ознак, які дозволяють віднести діяння до кваліфікованих видів кримінального правопорушення; 2) за Загальною частиною Кримінального кодексу України; 3) за Загальною та Особливою частинами Кримінального кодексу України. Ситуаційні-судово балістичні дослідження доцільно проводити в усіх кримінальних провадженнях, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї при вчиненні кримінальних правопорушень, незалежно від наявності інших доказів, які доводять чи спростовують вину підозрюваних. Відповідно для найбільш якісного і максимально повного вилучення слідової інформації з місця події для проведення огляду обов'язково мають залучатись фахівці в галузі судової балістики, а в разі призначення відповідних експертиз – для консультативної із метою коректного формулювання завдань і надання необхідних об'єктів для дослідження.

Ключові слова: кваліфікація кримінальних правопорушень; ситуаційна експертиза; судова експертиза зброї; судово-балістичні дослідження; ситуаційні обставини пострілу; вогнепальна зброя; спеціальні знання; висновки експерта.

Вступ

Кваліфікація кримінальних правопорушень є складним міжгалузевим поняттям, що використовується в законі, але не має формальної дефініції. Формулюючи визначення кваліфікації кримінальних правопорушень, К. М. Оробець (2021) слушно зауважує, що ця дефініція, на відміну від більшості інших, охоплює три складові: по-перше, пізнавально-оцінювальний процес і результат цього процесу; по-друге, не лише зіставлення (порівняння) ознак вчиненого діяння та складу кримінального правопорушення, а й відбір фактичних ознак, пошук і розкриття змісту юридичних ознак; по-третє, розмежування суміжних кримінальних правопорушень і відмежування кримінально протиправного діяння від правомірного з погляду кримінального права (Orobets, 2021, s. 127). З цього випливає, що кваліфікація кримінальних правопорушень становить складну, комплексну діяльність, результатом якої є обґрунтований і документально закріплений конкретний склад кримінального правопорушення, що позначається на якості досудового розслідування та оцінюванні зібраних доказів у суді. Тому актуальність і практична значущість статті полягає в можливості її використання як методичного матеріалу під час розслідування кримінальних правопорушень, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї.

Для кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної

зброї, поряд з іншими доказами набувають ваги фактичні дані, здобуті у процесі ситуаційних судово-балістичних досліджень. Їх результати у вигляді орієнтувальної та доказової інформації можуть бути використані на стадії досудового розслідування сторонами кримінального провадження, а також їх оцінювання під час судового розгляду.

Проблематику, пов'язану з використанням результатів балістичних досліджень у кримінальних провадженнях, порушували у своїх працях Р. С. Белкін, П. Д. Біленчук, В. В. Бірюков, В. Г. Гончаренко, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, В. О. Комаха, І. І. Котюк, Є. Д. Лук'янчиков, В. Т. Нор, І. В. Пиріг, М. В. Салтєвський, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаківський та ін. Проте в їхніх працях лише частково розглядалися ситуаційні обставини пострілу в загальній системі завдань судової балістики. Окремі аспекти цього питання вивчали В. Є. Бергер, П. В. Гіверц, В. Ф. Гушин, І. А. Дворянський, Б. М. Єрмоленко, Б. М. Комаринець, А. В. Кофанов, Ю. М. Кубицький, С. Д. Кустанович, А. С. Лазарін, П. В. Латишев, В. К. Лисиченко, А. І. Лозовий, В. С. Мітричев, О. В. Микляєва, М. П. Молибога, Я. В. Новак, Г. В. Прохоров-Лукін, Е. О. Разумов, В. А. Ручкін, Л. Ф. Саврань, І. О. Сапожніков, Е. Б. Сімакова-Єфремян, Є. І. Стащенко, Є. М. Тихонов, С. О. Торопов, Т. В. Тютюнник, В. Ф. Черваков, Б. І. Шевченко та інші вчені.

Сьогодні науковці й практики, плідно працюючи в окресленому напрямі, вивчають, серед інших: питання визначення місця судової балістики у системі криміналістичних знань (Yaremchuk, 2020b); загальні принципи судової експертизи (Bradley-Siemens, 2020); роль сучасної судово-балістичної експертизи в розслідуванні кримінальних проваджень (Melnyk, & Hretskykh, 2021); проблемні аспекти практичного проведення експертизи зброї та слідів і обставин її використання (Yaremchuk, 2020a); особливості дослідження балістичних поранень (Payne-James, & Jones, 2019); проблематику використання результатів криміналістичних досліджень у розслідуванні кримінальних правопорушень (Areshonkov, 2020); особливості застосування ІТ-технологій у профілактиці та розслідуванні кримінальних правопорушень із використання вогнепальної зброї (Kofanov, & Areshonkov, 2019); чинники, що впливають на визначення ситуаційних обставин пострілу під час експертизи зброї (Holobotovskiy, 2019a); особливості використання техніко-криміналістичних засобів під час огляду місця події та судових експертиз зі встановлення ситуаційних обставин пострілу (Holobotovskiy, 2020); особливості реконструкції обставин вчинення кримінальних правопорушень із використанням вогнепальної зброї (Hueske, 2015; Haag M., & Haag L., 2021); застосування новітніх технологій для реконструкції подій, що відбулися з використанням вогнепальної зброї (Ziernicki, & Leiloglo, 2017); визначення швидкості кулі після рикошету за допомогою комп'ютерного моделювання (Shepitko, V., Shepitko, M., Simakova-Yefremian, & Kolomiitsev, 2020) та ін.

Проте наразі бракує ґрунтовних досліджень щодо значення ситуаційних судово-балістичних досліджень саме для кваліфікації кримінальних правопорушень. Тому порушене питання потребує додаткового вивчення, зумовлюючи актуальність і практичну значущість обраної тематики.

Мета й завдання дослідження

Мета статті – обґрунтувати значення ситуаційних судово-балістичних досліджень для кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї. Виробити певні пропозиції щодо розслідування кримінальних правопорушень окресленої категорії.

Для досягнення цієї мети необхідно виконати такі завдання:

розкрити зміст кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї;

надати визначення судової експертизи зброї зі встановлення ситуаційних обставин пострілу;

з'ясувати значення ситуаційних судово-балістичних досліджень для кваліфікації кримінальних правопорушень цієї категорії;

сформулювати окремі пропозиції щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї.

Виклад основного матеріалу

Під кваліфікацією кримінальних правопорушень фахівці здебільшого розуміють встановлення та юридичне закріплення точної відповідності ознак вчиненого діяння й ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого кримінально-правовою нормою (in particular Kudriavtsev, 1972, s. 7–8; Kurinov, 1984, s. 21; Gaukhman, 2005, s. 13; Kuznetcova, 2007, s. 7; Anisimov et al., 2017, s. 6; Orobets, 2021, s. 127). К. М. Оробець кваліфікацію кримінальних правопорушень називає «процесом пізнання й оцінювання уповноваженим суб'єктом фактичних ознак учиненого суспільно небезпечного діяння, виокремлення з них юридично значущих та встановлення їх відповідності юридичним ознакам конкретного складу кримінального правопорушення, що охоплює розмежування його з іншими кримінальними правопорушеннями та відмежування від діянь, які не є кримінально протиправними, в результаті якого обґрунтовується й документально закріплюється висновок про кримінально-правову норму (з зазначенням пункту, частини статті, однієї статті або декількох статей КК України), що підлягає застосуванню» (Orobets, 2021, s. 127). «Кваліфікація злочину, – констатує Д. П. Цвігун, – вирішує питання, які саме злочини вчинено та якими нормами ці злочини передбачено» (Tsvihun, 2020, s. 328). Досліджуючи формулу (стандарту запису, формулювання) кваліфікації в кримінальному праві, О. В. Ус наголошує, що формула кваліфікації як відтворення її результату і процес кваліфікації не збігаються (Us, 2021, s. 128). Проте «неправильна кваліфікація суспільно небезпечного діяння може як пом'якшити покарання (або взагалі звільнити від кримінальної відповідальності) суб'єкта кримінального правопорушення, так і безпідставно зробити його жорсткішим (чи притягнути до кримінальної відповідальності)» (Tsvihun, 2020, s. 328). А отже, з огляду на наведене, можна констатувати, що змістом кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, є складна, комплексна діяльність, що містить у собі зокрема й вивчення висновків експертизи зброї та слідів, обставин її використання, інших суміжних експертних досліджень і на їх основі встановлення обставин, за яких відбувся постріл, і траєкторії польоту снаряда, результатом якої є обґрунтований та документально закріплений конкретний

склад кримінального правопорушення, що позначається на якості досудового розслідування та оцінюванні зібраних доказів у суді.

Судова, слідча й експертна практика доводить, що під час вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, у тому числі проти життя та здоров'я людини, громадського порядку, часто як знаряддя використовується нарізна вогнепальна зброя. Перелік таких кримінальних правопорушень доволі широкий. Серед них: умисне вбивство (ст. 115); убивство через необережність (ст. 119); умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121); погроза вбивством (ст. 129); умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122); необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 128); незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146); розбій (ст. 187); незаконне полювання (ст. 248); незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289); хуліганство (ст. 296 КК України) та ін. (*Verkhovna Rada Ukrainy*, 2001, Kvitен 5, *Kryminalnyi kodeks Ukrainy*).

Для кваліфікації таких протиправних діянь на стадії досудового розслідування збирають доказову інформацію і обирають певну норму закону про кримінальну відповідальність. При цьому відповідність зібраних фактичних даних обраній нормі закону являє собою сутність кваліфікації кримінального правопорушення.

Відомо, що, розслідуючи кримінальні правопорушення, знаряддям вчинення яких є вогнепальна зброя, фактичні дані (докази) збирають під час слідчих (розшукових) дій, а їх джерелами є показання, речові докази, документи та висновки експертів. Проте швидкоплинність інцидентів, у яких застосовується вогнепальна зброя, досить часто зумовлює необхідність навіть за наявності показань свідків, потерпілих, інших доказів, здобутих у процесі розслідування, для встановлення справжньої ситуації на місці події використовувати результати ситуаційної судово-балістичної експертизи. Тобто можна констатувати, що використання спеціальних знань у формі призначення судової експертизи зброї та слідів її використання є невід'ємним складником розслідування кримінальних правопорушень цієї категорії.

На думку багатьох науковців і практиків, серед балістичних досліджень ситуаційна експертиза найбільш складна, оскільки виходить за межі застосування спеціальних знань у галузі судової балістики. Так, ситуаційні судово-балістичні дослідження тісно пов'язані із судовими медичними, судовими хімічними, окремими галузями криміналістичної техніки: трасологією, фототехнікою, судовою фотографією, засоби та методи яких широко використовуються під час дослідження зброї та ситуаційних обставин пострілу.

Експертні висновки ситуаційних експертиз досить часто структурно мають комплексний характер і можуть складатися з двох розділів, кожен із яких становить самостійне дослідження. Для прикладу, експерт-баліст проводить дослідження об'єктів відповідно до своєї компетенції, а експерт-хімік виконує завдання, які поставлені перед ним у частині його повноважень. Після цього кожен із них формує власний умовивід. У такому разі має місце комплекс із двох досліджень у межах однієї експертизи (Latyshov, 2014, s. 229). До комплексних ситуаційних експертиз також можна віднести судово-балістичну та судово-медичну, судово-балістичну та судово-трасологічну, інші експертизи, у яких сукупно використовуються спеціальні знання суміжних галузей наукових знань.

Крім того, слід наголосити на можливості самостійності експертизи зброї зі встановлення ситуаційних обставин пострілу від суміжних галузей знань, коли експерт не досліджує власноруч усі властивості наданих об'єктів, а використовує результати попередніх (первинних) досліджень, таких як: судово-хімічні (виявлення продуктів пострілу на досліджуваному об'єкті); фототехнічні (встановлення зовнішнього вигляду зброї з відеозапису та відстані між перешкодами та ін.); судово-медичні (коли наявні об'єкти живої та неживої природи). Наприклад, вирішуючи питання, з якої дистанції утворено (вогнепальне) пошкодження на склі автомобіля, експерту-балісту, крім обставин справи, потрібні вихідні дані про комплекс ознак основних і додаткових слідів пострілу, які дають змогу встановлювати дистанцію пострілу, якщо основні сліди експерт-баліст може дослідити безпосередньо на об'єкті дослідження (дефект «мінус-тканина» матеріалу, радіальні та концентричні тріщини, поясок обтирання, характер країв отвору та їх обпалення та ін.) і в межах своєї компетенції, то наявність додаткових слідів пострілу, що свідчать про відповідну його дистанцію, таких як: кіптява та інтенсивність її нашарування; незгорілі порошинки; сліди металізації; сліди від змащування ствола зброї та ін., можна лише в результаті судово-хімічних досліджень. Коли результати первинних судово-хімічних досліджень (вилучено продукти пострілу на місці події) надані як додатки до документа (постанова, ухвала) про призначення відповідної судової експертизи зброї, то експерт-баліст може в категоричній формі вирішити таке питання без залучення фахівців з інших галузей знань.

І. І. Котюк і Я. В. Новак, досліджуючи поняття та предмет судової балістики, окреслили мету ситуаційних досліджень як «аналіз обстановки місця події, встановлення взаємного розташування

особи, що стріляла, і потерпілого, а також положення зброї в момент здійснення пострілу, аналіз дій осіб і наслідків їх. Тобто ці дослідження спрямовано на встановлення обставин застосування вогнепальної зброї та боеприпасів, а тому їхнім об'єктом є обставини скоєння кримінального правопорушення, які досліджуються не безпосередньо, а за відображенням у речовій обстановці» (Kotiuk, & Novak, 2005, s. 94).

Від традиційних балістичних досліджень ідентифікаційного, діагностичного та класифікаційного характеру ситуаційні відрізняються тим, що їхнім об'єктом дослідження є події, які вже відбулися та відобразилися не стільки в окремих слідах, скільки в речовій обстановці місця події загалом.

У Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 р. № 53/5, що розроблені з метою забезпечити єдиний підхід під час проведення судових експертиз і підвищення якості проведення судових експертиз, окреслено перелік ситуаційних обставин (завдань ситуаційної експертизи) пострілу з нарізної вогнепальної зброї, які потребують доказування. До них належать: 1) установлення за слідами на стріляних кулях, шроті, картечі, гільзах конкретного екземпляра вогнепальної зброї або конструктивно подібного до неї виробу; 2) установлення можливості пострілу без натискання на спусковий гачок за певних умов (наприклад, при падінні зброї на ґрунт, підлогу); 3) установлення обставин, пов'язаних із використанням зброї або конструктивно подібних до неї виробів (факту стрільби після останнього чищення та змащування зброї, кількості пострілів, відстані, з якої стріляли, напрямку пострілу, взаємного положення зброї та перешкоди та ін.) тощо (*Ministerstvo yustytzii Ukrainy*, 1998, Zhovten 8, Naukovo-metodychni rekomendatsii, rozd. I, hl. 4, p. 4.3).

Але питання, які ставляться на вирішення судової експертизи зброї та слідів і обставин її використання в разі їх призначення, формулюють, зважаючи на конкретні обставини події, мету й основні завдання, що вирішуються цією експертизою, і не можуть обмежуватися нормативно закріпленим переліком вирішуваних завдань.

Призначенню ситуаційної судової експертизи зброї та слідів її використання має передувати збирання фактичних даних про обставини вчиненого кримінального правопорушення.

До основних слідчих (розшукових) дій, під час яких збирають речові докази та інші фактичні дані, що є об'єктами ситуаційної експертизи, відносять огляд (місця події, приміщення, місце-

вості, речей), слідчий експеримент, допит свідків, потерпілих та обвинувачених, обшук.

Практика розслідування умисних убивств, інших кримінальних правопорушень, подій, пов'язаних із самогубствами із застосуванням вогнепальної зброї, засвідчує, що здійснення пострілів характеризується утворенням на місці події специфічної слідової картини від дії вражаючих елементів боеприпасів. Ситуаційні обставини пострілу являють собою обстановку його здійснення, що виникла в результаті дії сукупності умов поведінкового і технічного характеру, які склалися в певний момент події, що призвела до пострілу. Застосування вогнепальної зброї та боеприпасів до неї як знарядь відрізняється від інших способів вчинення кримінального правопорушення двома взаємопов'язаними властивостями: високою вражаючою здатністю вогнепальної зброї та випадковим характером розльоту куль за умови можливих рикошетів у разі їх влучення в проміжні перешкоди. Це відповідно зумовлює зміст діяльності слідчого під час огляду місця події з виявлення, фіксації та вилучення слідів пострілу і визначає особливу важливість цієї слідчої (розшукової) дії для збирання доказів та формування на їх основі вихідних даних для призначення ситуаційної експертизи.

Коли вчиняються кримінальні правопорушення із застосуванням вогнепальної зброї, поряд з іншими слідами та речовими доказами залишаються, уточнюють Е. О. Разумов і М. П. Молибога, сліди від куль та їх частин на предметах, кіптява на тілі стрілка, у самій зброї та на предметах, що в момент пострілу були перед ним, кулі, гільзи, патрони, викинуті зі зброї та сама зброя. При цьому дані, отримані під час огляду місця події, дають змогу: встановити факт застосування нарізної вогнепальної зброї; визначити вид, а в деяких випадках і систему застосованої зброї; встановити, з якого зразка зброї був зроблений постріл, а на цій основі викрити підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення; виявити обставини вчиненого кримінального правопорушення (місце, звідки стріляли, кількість, напрямок та дистанцію пострілів, кількість застосованої зброї); здобути інші дані, що мають розшукове та доказове значення (Razumov, & Moliboga, 1994, s. 410).

Успішність результатів експертизи багато в чому залежить від якості підготовки матеріалів, наданих для експертизи. Кваліфікований огляд місця події може бути проведений, вважають фахівці (Kofanov, Kobylianskyi, Kofanova, Litvinova, Suliava, Handzha, & Areshonkov, 2006. s. 224), лише за дотримання таких умов: своєчасність проведення; детальний огляд; точна фіксація результатів огляду.

Вирішення питання про встановлення місця знаходження стрілка можливе в межах експертного дослідження місця події незалежно від того, чи призначатиметься судова експертиза; спроба його встановлення має бути зроблена в процесі огляду місця події (Razumov, & Moliboga, 1994, s. 435).

Встановлюючи місце здійснення пострілу можна виявити як ті речові докази, які свідчать про застосування нарізної вогнепальної зброї (зброя, боеприпаси, сліди пострілу, гільзи, викинуті й загублені набой), так і інші докази, які виявляються на місці події (сліди людини, недокурки, особисті речі стрілка та ін.).

Важливе значення для отримання доказів, що можуть бути покладені в основу вихідних даних у разі призначення судової експертизи зброї із встановлення ситуаційних обставин пострілу, мають також результати слідчого експерименту. У разі його проведення (реконструкції події) насамперед перевіряють висунуті версії і вирішують завдання, що стосуються, наголошує В. С. Бондар (Bondar, 2018, s. 209–210): відстані пострілу; місця, з якого здійснений постріл (постріли); пози та перебування потерпілого й нападника стосовно один одного в момент пострілу щодо елементів обстановки місця події, тобто встановлення або виключення можливості заподіяння поранення в умовах конкретних обставин; співвідношення слідів і пошкоджень на тілі й одязі потерпілого, з одного боку, та на предметах довколишнього середовища – з другого; встановлення конкретної перешкоди на шляху польоту кулі та умов зовнішнього рикошету; можливості заподіяння пошкодження власною рукою; можливості заподіяння конкретного вогнепального пошкодження за заданого положення зброї та потерпілого, за певного положення потерпілого й того, хто стріляв; можливості здійснення пострілу з конкретної зброї під час дій того, хто стріляв, і потерпілого тощо.

За допомогою слідчого експерименту можуть перевірятися й інші (супутні) обставини. Це, зазначає В. С. Бондар, «можливість, уміння та навички підозрюваного виготовити (переробити), відремонтувати вогнепальну зброю, патрони, здійснювати дії, пов'язані з професійними та злочинними навичками; можливість здійснення тих чи інших дій з урахуванням конкретної обстановки: подолати певну відстань до місця події для «наведення» стрільця на потерпілого, проводити постріли за певних обставин; можливість бачити, чути з певної точки та за певних умов те, що відбувалося на місці вбивства; можливість існування явища чи факту, скажімо, зберігання предметів у певних місцях (місткість сховища)» (Bondar, 2018, s. 209).

Загалом ситуаційна експертиза має охоплювати, як вважає Д. О. Сенькіна, п'ять етапів: аналіз

отриманих із застосуванням слідчих та експертних дій об'єктивних даних про динаміку події; аналіз кожної перевірюваної версії про динаміку події; експериментальні дослідження, виконані окремо з кожної перевірюваної версії; експериментальні дослідження, виконані з огляду на результати аналізу об'єктивних даних; порівняльне дослідження експериментальних даних (Senkina, 2018, s. 56).

На останньому етапі складається експертний висновок, який може бути спільний у разі проведення комплексної експертизи: судово-балістичної та судово-медичної. При цьому остаточний експертний висновок має охоплювати всі дані досліджень, що їх провели експерти самостійно, і висновки, складені спільно і узгоджені ними.

При цьому експертний висновок про встановлення ситуаційних обставин здійснення пострілу може використовуватись у розслідуванні як:

прямий доказ (встановлені під час дослідження ситуаційні обставини пострілу можуть набувати ваги остаточного аргументу в процесі доказування вини обвинувачуваного, адже експертизу встановлення ситуаційних обставин пострілу завжди виконують після проведення судово-балістичних експертиз, які вирішують діагностичні, ідентифікаційні, кваліфікаційні завдання, а також судово-медичних або трасологічних (або в комплексі з ними) експертиз);

непрямий доказ (наприклад, якщо сторона захисту намагається довести можливість здійснення пострілу з вогнепальної зброї без натискання спускового гачка, у конкретних умовах, або в разі залучення експерта стороною захисту для встановлення додаткових обставин, які можуть мати значення для кримінально-правової кваліфікації, коли доведення вини особи не є об'єктом дослідження, але характер вини має значення для кваліфікації кримінального правопорушення та може стати підставою для зменшення покарання або взагалі звільнення особи від кримінальної відповідальності за скоєне) (Holobotovskiy, 2019b, s. 17).

З метою з'ясування значення ситуаційних судово-балістичних досліджень для кваліфікації кримінальних правопорушень проаналізовано кримінальні провадження, пов'язані із застосуванням вогнепальної зброї під час вчинення кримінальних правопорушень. Для прикладу розглянемо кілька ситуацій, які відображають значення досліджень цієї категорії для кваліфікації кримінальних правопорушень:

Ситуація 1. Особа 1, перебуваючи в житловому приміщенні, унаслідок конфлікту з Особою 2 здійснила кілька пострілів із нарізної малокаліберної рушниці. Одним із пострілів спричинено поранення Особі 2, від якого вона померла.

За показаннями Особи 1, під час конфлікту Особа 2 хотіла вирвати рушницю із рук Особи 1, у результаті чого відбувся випадковий постріл. За таких обставин за допомогою ситуаційних судово-балістичних досліджень можливе вирішення завдань щодо визначення відстані під час пострілу від дульної частини зброї до Особи 2, кута розміщення зброї щодо Особи 2 та можливості пострілу зі зброї без натискання на спусковий гачок за певних умов (струс, падіння тощо). Відповідно залежно від відповіді на поставлені експерту запитання дії Особи 1 можуть бути кваліфіковані або як умисне вбивство (ст. 115 КК України), або як убивство через необережність (ст. 119 КК України).

Ситуація 2. Особа 1 здійснила серію пострілів з автоматичної зброї в напрямку транспортного засобу, у якому перебувала Особа 2. При цьому заподіяно тілесне ушкодження Особі 3, яка перебувала на власному подвір'ї. У цій ситуації завданням ситуаційного судово-балістичного дослідження є встановлення, чи в результаті прямого пострілу чи рикошету заподіяно ушкодження Особі 3 та яка траєкторія польоту снаряда, який спричинив тілесне ушкодження. Оскільки Особа 3 була свідком зазначеної події, за результатами дослідження можна встановити, чи був прямий умисел Особи 1 на вбивство Особи 3. Відповідно дії Особи 1 можуть бути кваліфіковані або як замах на умисне вбивство (ст. 115, ст. 15 КК України), або як необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 128 КК України).

Ситуація 3. Поліцейський, затримуючи Особу 1 після вчинення нею кримінального правопорушення, здійснив кілька попереджувальних пострілів угору та постріл у бік Особи 1. У результаті кульового поранення у голову (у зоні підборіддя під кутом знизу вгору) спричинено смерть Особи 1. За показаннями поліцейського, він здійснив постріл не в голову Особи 1, а по ногах із метою зупинити Особу 1, яка намагалась утекти від нього, не реагуючи на команди про зупинку. У цій ситуації на вирішення експертизи зброї та слідів і обставин її використання в частині встановлення обставин пострілу доречним було поставити запитання щодо визначення: місця розташування поліцейського в момент пострілу, зважаючи на розміщення стріляної гільзи; наявності продуктів пострілу на одязі Особи 1, які можуть свідчити про прямий постріл; можливості відбиття кулі від певного об'єкта під певним кутом; можливості спричинення вогнепального ушкодження на тілі Особи 1 за умови розміщення зброї в момент пострілу згідно з показаннями, наданими поліцейським. Отримані в результаті зазначеного різновиду експертизи дані, разом з іншими зібраними

доказами, дозволяють кваліфікувати дії поліцейського або як умисне вбивство в разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (ст. 118 КК України), або визнати дії поліцейського правомірними, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 38 КК України дії, спрямовані на затримання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, якщо при цьому не було допущено перевищення заходів, необхідних для затримання такої особи, є обставиною, що виключає злочинність діяння.

Ситуація 4. Особа 1, перебуваючи в автомобілі з Особою 2, у процесі конфлікту з мотивів помсти здійснила в неї кілька пострілів із нарізної короткоствольної зброї, чим спричинила смерть останньої. Під час досудового розслідування Особа 1 повідомила, що в Особу 2 через відчинене вікно ззовні стріляла невідома їй Особа 3. У цій ситуації за допомогою ситуаційного судово-балістичного дослідження можна встановити: дистанцію, з якої проводились постріли (за наявності зброї, з якої стріляли); взаєморозміщення дульної частини зброї та Особи 2 (за наявності зброї, з якої стріляли); наявність і локалізацію продуктів пострілу на Особі 1 та деталях салону автомобіля. Дії, вчинені щодо Особи 2, кваліфікуються як умисне вбивство (ст. 115 КК України), проте за результатами дослідження можна встановити, ким вони дійсно вчинені – Особою 1 чи іншою особою.

Ситуація 5. Поряд із помешканням, де проживала Особа 1, на відкритій місцевості виявлено труп цієї особи з ознаками насильницької смерті. На тілі Особи 1 виявлено численні вогнепальні та інші поранення, а в її помешканні – сліди від пострілів. У такій ситуації з метою з'ясування обставин вчинення кримінального правопорушення за допомогою ситуаційного судово-балістичного дослідження можуть бути вирішені завдання щодо встановлення: кількості пострілів та їх напрямку; відстані, з якої вони проводились; взаємного положення зброї та Особи 1. За результатами проведеного дослідження може бути встановлено положення тіла Особи 1 (сидячи, стоячи, лежачи тощо) в момент заподіяння вогнепальних поранень, що може свідчити про катування цієї особи, а також визначено кількість осіб (зокрема й на основі проведення інших судово-балістичних досліджень) та їх розташування в момент здійснення пострілів щодо Особи 1. Відповідно дії таких осіб можуть бути кваліфіковані за п. 4 (вчинене з особливою жорстокістю) та п. 12 (вчинене за попередньою змовою групою осіб) ч. 2 ст. 115 (Умисне вбивство) КК України та відповідними статтями щодо співучасті згідно із Загальною частиною КК України.

Тож, ситуаційні судово-балістичні дослідження можуть мати суттєве значення для кваліфікації

кримінальних правопорушень: 1) за Особливою частиною КК України, у тому числі при визначенні ознак, які дозволяють віднести діяння до кваліфікованих видів кримінального правопорушення; 2) за Загальною частиною КК України; 3) за Загальною та Особливою частинами КК України.

Водночас необхідно зазначити, що за результатами анкетування, проведеного з-поміж слідчих Національної поліції України та експертів Експертної служби МВС України, які проходили підвищення кваліфікації в 2019–2020 рр. у Національній академії внутрішніх справ, встановлено, що трапляються випадки, коли ситуаційні судово-балістичні дослідження не проводились під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї (12 % опитаних слідчих). Серед причин цього, зокрема, складність і довга тривалість таких досліджень (5 % опитаних слідчих) і достатність інших доказів, які підтверджують вину підозрюваного (9 % опитаних слідчих). Крім того, встановлено, що досить часто на експертизу ставились не всі запитання, які могли бути вирішені (18 % опитаних експертів), або ж запитання ставились некоректно (23 % опитаних експертів) чи вихідна інформація була неповною або була відсутня взагалі (39 % опитаних експертів).

Зазначене вище дозволяє стверджувати, що ситуаційні-судово балістичні дослідження доцільно проводити в усіх кримінальних провадженнях, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї при вчиненні кримінальних правопорушень, незалежно від наявності інших доказів, які доводять чи спростовують вину підозрюваних. Відповідно для найбільш якісного і максимально повного вилучення слідової інформації з місця події для проведення огляду обов'язково мають залучатись фахівці в галузі судової балістики, а в разі призначення відповідних експертиз – для консультацій із метою коректного формулювання завдань і надання необхідних об'єктів для дослідження.

Крім того, результати ситуаційних судово-балістичних досліджень є важливими для перевірки версій, які висувуються у процесі розслідування. Так, типовими версіями в розслідуванні вбивств з огляду на мотиви вчинення можуть бути, наприклад, умисне вбивство, вчинене з корисливих або хуліганських мотивів. Версії висувуються також залежно від кількості осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (одноосібно чи у співучасті, за попередньою змовою в групі); стану особи, яка вчинила кримінальне правопорушення (убивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання); наявності чи відсутності умислу (можливість здійснення пострілу з вогнепальної зброї без натискання спускового гачка в конкретних умовах).

Залежно від конкретної ситуації можуть опрацьовуватися також версії вбивства при перевищенні меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання особи, що вчинила кримінальне правопорушення, можливого самогубства, інсценування нещасного випадку або самогубства з метою приховання вбивства тощо. При цьому результати ситуаційних судово-балістичних досліджень надають можливість оцінити правильність припущень, сформульованих у конкретній версії, за необхідності провести додатковий огляд чи інші слідчі (розшукові) дії та зрештою правильно кваліфікувати кримінальне правопорушення, здійснити належне та об'єктивне розслідування.

Наукова новизна

Доведено, що використання спеціальних знань у формі судової експертизи зброї зі встановлення ситуаційних обставин пострілу не факультативний, а обов'язковий складник розслідування кримінальних правопорушень, у яких знаряддям вчинення є вогнепальна зброя, відповідно результати такої експертизи суттєво впливають на їх кваліфікацію.

Висновки

1. Кваліфікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї, є складною, комплексною діяльністю, що містить у собі зокрема й вивчення висновків експертизи зброї та слідів, обставин її використання, інших суміжних експертних досліджень і на їх основі встановлення обставин, за яких відбувся постріл, траєкторії польоту снаряда, результатом якої є обґрунтований та документально закріплений конкретний склад кримінального правопорушення, що позначається на якості досудового розслідування та оцінюванні зібраних доказів у суді.

2. Судова експертиза зброї зі встановлення ситуаційних обставин пострілу являє собою дослідження наданих на експертизу об'єктів, у тому числі матеріалів кримінальних проваджень (протокол огляду місця події, протокол допиту свідка, потерпілого, висновки судових експертиз тощо), яке проводиться на підставі відповідного процесуального рішення, на основі спеціальних знань експерта (експертів) у галузі судової балістики та інших спеціальних знань, із використанням чинних експертних методик, методів і спеціальних засобів криміналістичної техніки, результати якого у вигляді інформації про обставини, за яких відбувався постріл та, за наявності, спричинені пошкодження, мають суттєве значення для кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення.

3. Ситуаційні судово-балістичні дослідження можуть мати суттєве значення для кваліфікації кримінальних правопорушень: 1) за Особливою частиною КК України, зокрема й при визначенні ознак, які дозволяють віднести діяння до кваліфікованих видів кримінального правопорушення; 2) за Загальною частиною КК України; 3) за Загальною та Особливою частинами КК України.

4. Ситуаційні-судово балістичні дослідження доцільно проводити в усіх кримінальних провадженнях, пов'язаних із застосуванням

вогнепальної зброї при вчиненні кримінальних правопорушень, незалежно від наявності інших доказів, які доводять чи спростовують вину підозрюваних. Відповідно для найбільш якісного і максимального повного вилучення слідової інформації з місця події для проведення огляду обов'язково мають залучатись фахівці в галузі судової балістики, а в разі призначення відповідних експертиз – для консультацій із метою коректного формулювання завдань і надання необхідних об'єктів для дослідження.

References

- Anisimov, H. M., Volodina, O. O., Dziuba, Yu. P., Yemelianenko, V. V., Zinchenko, I. O., Kasyniuk, V. I., Kyrychko, V. M., Lomako, V. A., Panov, M. I., & Kharytonov, S. O. (2017). *Kvalifikatsiia zlochyniv: navch. posib.* (Vyd. 2-he, dopov. ta vypr.). Kharkiv: Pravo. 360 s. [in Ukrainian].
- Areshonkov, V. V. (2020). *Mozhlyvosti ta problematyka vykorystannia rezultativ tekhniko-kryminalistychnykh doslidzhen u rozsliduvanni zlochyniv* [Possibilities and problems of using the results of technical-forensic research in crime investigation]. *Pivdennoukrainskyi pravnychi chasopys*, 3, 152–158 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.3.27>
- Bondar, V. S. (2018). *Osoblyvosti pidhotovky ta provedennia slidchoho eksperymentu pid chas dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen, uchynenykh iz zastosuvanniam vohnepalnoi zbroi.* *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*, 1(81), 208–219 [in Ukrainian].
- Bradley-Siemens, N. (2020). *General Principles of Veterinary Forensic Sciences and Medicine.* In Byrd, J. H., Norris, P., & Bradley-Siemens, N. (Eds.). *Veterinary Forensic Medicine and Forensic Sciences* (1st ed.). CRC Press. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315121918/>
- Gaukhman, L. D. (2005). *Kvalifikatsiia prestuplenii: zakon, teoriia, praktika* (3-e izd., pererab. i dop.). M.: Tcentr IurInfoR. 457 s. [in Russian].
- Haag, M., & Haag, L. (2021). *Shooting Incident Reconstruction* (3rd ed.). Academic Press is an imprint of Elsevier. 560 p. DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-819397-6.00003-9>
- Holobotovskiy, V. I. (2019a). *Chynnyky, shcho vplyvaiut na vyznachennia sytuatsiinykh obstavyn postrilu z nariznoi vohnepalnoi zbroi pid chas provedenn ekspertyzy zbroi.* *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*, 40, 163–165 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.40.37>
- Holobotovskiy, V. (2019b). *Sutnist ta znachennia vyznachennia sytuatsiinykh obstavyn postrilu z nariznoi vohnepalnoi zbroi pry rozsliduvanni zlochyniv* [The essence and significance of the definition of the circumstances of the shooting from rifled firearms in the investigation of crimes]. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2(2), 13–18 [in Ukrainian].
- Holobotovskiy, V. I. (2020). *Osoblyvosti vykorystannia tekhniko-kryminalistychnoho zasobu (lazernoho dalekomira) na ohliadi mistsia podii, poviazanoi iz zastosuvanniam nariznoi vohnepalnoi zbroi, ta pid chas provedennia sudovykh ekspertyz zi vstanovlennia sytuatsiinykh obstavyn postrilu.* *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 2, 370–372 [in Ukrainian]. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/96>
- Hueske, E. E. (2015). *Practical Analysis and Reconstruction of Shooting Incidents* (2nd ed.). Published Boca Raton by CRC Press. 506 p. DOI: <https://doi.org/10.1201/b19092>
- Kofanov, A. V., Kobylanskyi, O. L., Kofanova, O. S., Litvinova, O. S., Suliava, O. F., Handzha, I. M., & Areshonkov, V. V. (2006). *Kryminalistychna tekhnika: navch. posib.* (za red. A. V. Kofanova). Kyiv: KYI. 456 s. [in Ukrainian].
- Kofanov, A. V., & Areshonkov, V. V. (2019). *Henezys zastosuvannia IT-tekhnologii u profilaktytsi ta rozsliduvanni zlochyniv iz vykorystannia vohnepalnoi zbroi.* *Kryminalistyka i sudova ekspertyza*, 64, 209–222. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.18>
- Kotiuk, I. I., & Novak, Ya. V. (2005). *Do pytannia pro poniattia i predmet sudovoi balistyky.* *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Serii: Yurydychni nauky*, 65–66, 93–95 [in Ukrainian].
- Kudriavtcev, V. N. (1972). *Obshchaia teoriia kvalifikatsii prestuplenii.* M.: Iurid. lit. 352 s. [in Russian].
- Kurinov, B. A. (1984). *Nauchnye osnovy kvalifikatsii prestuplenii.* M.: Izdatelstvo Mosk. un-ta. 184 s. [in Russian].
- Kuznetcova, N. F. (2007). *Problemy kvalifikatsii prestuplenii: Lektcii po spetskursu «Osnovy kvalifikatsii prestuplenii».* M.: Gorodets. 336 s. [in Russian].
- Latyshov, I. V. (2014). *Organizatsionno-pravovye i metodicheskie problemy kompleksnykh diagnosticheskikh ekspertnykh issledovaniy oruzhiia, patronov i sledov ikh deistviia.* *Izvestiia Saratovskogo universiteta. Novaia serii. Serii: Ekonomika. Upravlenie. Pravo*, 14(1–2), 227–234 [in Russian].

- Melnyk, S. V., & Hretskykh, O. V. (2021). Rol suchasnoi sudovo-balistychnoi ekspertyzy v rozsliduvanni kryminalnykh provadzen [The role of a forensic-ballistics examination when inquiring into criminal proceedings]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 5, 269–272 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-5/63>
- Ministerstvo yustytysii Ukrainy. (1998, Zhovten 8). *Naukovo-metodychni rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen*: zatv. nakazom No 53/5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> [in Ukrainian].
- Orobets, K. M. (2021). Kvalifikatsiia kryminalnykh pravoporushen: problema vyznachennia ta metodolohichni aspekty doslidzhen. *Pravova derzhava*, 44, 125–131 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.44.245088>
- Payne-James, J., & Jones, R. (2019). Ballistic injuries. In Payne-James, J., & Jones, R. (Eds.). *Simpson's Forensic Medicine* (14th ed.). CRC Press.
DOI: <https://doi.org/10.1201/9781315157054>
- Razumov, E. A., & Moliboga, N. P. (1994). *Osmotr mesta proisshestviia*. Kiev: RIO MVD Ukrainy, 672 s. [in Russian].
- Senkina, D. A. (2018.). Situatsionnye issledovaniia obstoiatelstv primeneniia ognestrelnogo oruzhiia pri sovershenii prestuplenii. V G. Iu. Guliaev (Red.), *Luchshaia nauchno-issledovatel'skaia rabota 2018*: sb. st. XV Mezhdunar. nauch.-issled. konkursa. Penza: MTcNS «Nauka i Prosveshchenie», 53–57 [in Russian].
- Shepitko, V., Shepitko, M., Simakova-Yefremian, & Kolomiitsev, A. (2020). The determination of the bullet velocity after ricochet using computer modeling. *AFTE Journal*, 52(2), 98–102.
- Tsvihun, D. (2020). Osoblyvosti kvalifikatsii zlochyniv proty zhyttia ta zdorovia osoby. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 4, 328–333 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.56>
- Us, O. V. (2021). Formula kvalifikatsii v kryminalnomu pravi. *Pravo i suspilstvo*, 3, 128–137 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.3.19>
- Yaremchuk, V. O. (2020a). Okremi problemy provedennia ekspertyzy zbroi ta slidiv i obstavyn yii vykorystannia [Separate problems of weapon and its application traces and circumstances examination]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnogo universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Yurydychni nauky*. T. 31(70), No. 2(3), 144–148 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-3/24>
- Yaremchuk, V. O. (2020b). Sudova balistyka u systemi kryminalistychnykh znan [Judicial ballistics in the system of criminalistic knowledge]. *Problemy zakonnosti*, 150, 244–252 [in Ukrainian].
DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.150.208991>
- Verkhovna Rada Ukrainy. (2001, Kviten 5). *Kryminalnyi kodeks Ukrainy*: Zakon Ukrainy No 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top> [in Ukrainian].
- Ziernicki, R. M., & Leiloglo, A. G. (2017). Advanced Technologies Utilized in the Reconstruction of an Officer-Involved Shooting Incident. *Journal of the National Academy of Forensic Engineers*, 34(2), 1–12.
DOI: <https://doi.org/10.51501/jotnafe.v34i2.43>

Список використаних джерел

- Анісімов, Г. М., Володіна, О. О., Дзюба, Ю. П., Ємельяненко, В. В., Зінченко, І. О., Касинюк, В. І., Киричко, В. М., Ломако, В. А., Панов, М. І., & Харитонов, С. О. (2017). *Кваліфікація злочинів*: навч. посіб. (Вид. 2-ге, допов. та випр.). Харків: Право. 360 с.
- Арешонков, В. В. (2020). Можливості та проблематика використання результатів техніко-криміналістичних досліджень у розслідуванні злочинів [Possibilities and problems of using the results of technical-forensic research in crime investigation]. *Південноукраїнський правничий часопис*, 3, 152–158.
DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2020.3.27>
- Бондар, В. С. (2018). Особливості підготовки та проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених із застосуванням вогнепальної зброї. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*, 1(81), 208–219.
- Bradley-Siemens, N. (2020). General Principles of Veterinary Forensic Sciences and Medicine. In Byrd, J. H., Norris, P., & Bradley-Siemens, N. (Eds.). *Veterinary Forensic Medicine and Forensic Sciences* (1st ed.). CRC Press.
DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315121918/>
- Haag, M., & Haag, L. (2021). *Shooting Incident Reconstruction* (3rd ed.). Academic Press is an imprint of Elsevier. 560 p.
DOI: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-819397-6.00003-9>
- Гаухман, Л. Д. (2005). *Кваліфікація преступлений: закон, теорія, практика* (3-е изд., перераб. и доп.). М.: Центр ЮрИнфоР. 457 с.
- Голоботовський, В. І. (2019a). Чинники, що впливають на визначення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї під час проведенн експертизи зброї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція, 40, 163–165.
DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2019.40.37>
- Holobotovskiy, V. (2019b). Сутність та значення визначення ситуаційних обставин пострілу з нарізної вогнепальної зброї при розслідуванні злочинів [The essence and significance of the definition of the circumstances of the

- shooting from rifled firearms in the investigation of crimes]. *Visegrad Journal on Human Rights*, 2(2), 13–18.
- Голоботовський, В. І. (2020). Особливості використання техніко-криміналістичного засобу (лазерного далекоміра) на огляді місця події, пов'язаної із застосуванням нарізної вогнепальної зброї, та під час проведення судових експертиз зі встановлення ситуаційних обставин пострілу. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2, 370–372.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-2/96>
- Hueske, E. E. (2015). *Practical Analysis and Reconstruction of Shooting Incidents* (2nd ed.). Published Boca Raton by CRC Press. 506 p.
DOI: <https://doi.org/10.1201/b19092>
- Кофанов, А. В., Кобилянський, О. Л., Кофанова, О. С., Літвінова, О. С., Сулява, О. Ф., Ганджа, І. М., & Арешонков, В. В. (2006). *Криміналістична техніка*: навч. посіб. (за ред. А. В. Кофанова). Київ: КИІ. 456 с.
- Кофанов, А. В., & Арешонков, В. В. (2019). Генезис застосування ІТ-технологій у профілактиці та розслідуванні злочинів із використання вогнепальної зброї. *Криміналістика і судова експертиза*, 64, 209–222.
DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.18>
- Котюк, І. І., & Новак, Я. В. (2005). До питання про поняття і предмет судової балістики. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Юридичні науки*, 65–66, 93–95.
- Кудрявцев, В. Н. (1972). *Общая теория квалификации преступлений*. М.: Юрид. лит. 352 с.
- Куринов, Б. А. (1984). *Научные основы квалификации преступлений*. М.: Издательство Моск. ун-та. 184 с.
- Кузнецова, Н. Ф. (2007). *Проблемы квалификации преступлений: Лекции по спецкурсу «Основы квалификации преступлений»*. М.: Городец. 336 с.
- Латышов, И. В. (2014). Организационно-правовые и методические проблемы комплексных диагностических экспертных исследований оружия, патронов и следов их действия. *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Экономика. Управление. Право*, 14(1–2), 227–234.
- Мельник, С. В., & Грецьких, О. В. (2021). Роль сучасної судово-балістичної експертизи в розслідуванні кримінальних проваджень [The role of a forensic-ballistics examination when inquiring into criminal proceedings]. *Юридичний науковий електронний журнал*, 5, 269–272.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-5/63>
- Міністерство юстиції України. (1998, Жовтень 8). *Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень*: затв. наказом № 53/5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
- Оронець, К. М. (2021). Кваліфікація кримінальних правопорушень: проблема визначення та методологічні аспекти дослідження. *Правова держава*, 44, 125–131.
DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.44.245088>
- Payne-James, J., & Jones, R. (2019). Ballistic injuries. In Payne-James, J., & Jones, R. (Eds.). *Simpson's Forensic Medicine* (14th ed.). CRC Press.
DOI: <https://doi.org/10.1201/9781315157054>
- Разумов, Э. А., & Молибога, Н. П. (1994). *Осмотр места происшествия*. Киев: РИО МВД Украины, 672 с.
- Сенькина, Д. А. (2018). Ситуационные исследования обстоятельств применения огнестрельного оружия при совершении преступлений. В Г. Ю. Гуляев (Ред.), *Лучшая научно-исследовательская работа 2018*: сб. ст. XV Междунар. науч.-исслед. конкурса. Пенза: МЦНС «Наука и Просвещение», 53–57.
- Shepitko, V., Shepitko, M., Simakova-Yefremian, & Kolomiitsev, A. (2020). The determination of the bullet velocity after ricochet using computer modeling. *AFTE Journal*, 52(2), 98–102.
- Цвігун, Д. (2020). Особливості кваліфікації злочинів проти життя та здоров'я особи. *Підприємництво, господарство і право*, 4, 328–333.
DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.4.56>
- Ус, О. В. (2021). Формула кваліфікації в кримінальному праві. *Право і суспільство*, 3, 128–137.
DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.3.19>
- Яремчук, В. О. (2020а). Окремі проблеми проведення експертизи зброї та слідів і обставин її використання [Separate problems of weapon and its application traces and circumstances examination]. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Т. 31(70), № 2(3), 144–148.
DOI: <https://doi.org/10.32838/2707-0581/2020.2-3/24>
- Яремчук, В. О. (2020б). Судова балістика у системі криміналістичних знань [Judicial ballistics in the system of criminalistic knowledge]. *Проблеми законності*, 150, 244–252.
DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.150.208991>
- Верховна Рада України. (2001, Квітень 5). *Кримінальний кодекс України*: Закон України № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#top>
- Ziernicki, R. M., & Leiloglo, A. G. (2017). Advanced Technologies Utilized in the Reconstruction of an Officer-Involved Shooting Incident. *Journal of the National Academy of Forensic Engineers*, 34(2), 1–12.
DOI: <https://doi.org/10.51501/jotnafe.v34i2.43>

V. Areshonkov, DSc (Law),
Senior Researcher,
Leading Researcher of the Scientific Laboratory
on Crime Prevention Educational
and Scientific Institute № 1,
National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1776-1220>
email: areshonkov@ukr.net

Yu. Piliukov, PhD (Law),
Associate Professor of the Department of Criminal Law
and Procedure, Faculty of Law,
Western Ukrainian National University,
Leading Specialist of the Center Support Department,
Ternopil Scientific Research Forensics Center,
MIA of Ukraine, Ternopil, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9952-3423>
email: yuriy_pilyukov@ukr.net
тел.: +38(067)351-19-62

V. Holobotovskiy, PhD in Law,
Head of the legal support sector
of the Department of Forensic Research,
Transcarpathian Scientific Research Forensic Center,
MIA of Ukraine, Uzhgorod, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3863-3255>
email: holobotovskiy93@gmail.com
тел.: +38(096)870-64-20

V. Bohaichuk, Head of the Weapons Research Sector
of the Department of Forensic Research,
Ternopil Scientific Research Forensics Center,
MIA of Ukraine, Ternopil, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3322-4580>
email: balistika.ndekc.tern@ukr.net
тел.: +38(098)329-51-78

SIGNIFICANCE OF SITUATIONAL FORENSIC BALLISTIC INVESTIGATIONS FOR QUALIFICATION OF CRIMINAL OFFENSES

The purpose of the article is to substantiate the importance of situational forensic ballistic research for the qualification of criminal offenses related to the use of firearms, to develop appropriate proposals for the organization of the investigation. *Methodology.* The reliability of the obtained results and conclusions is ensured by such research methods as generalization - to formulate conclusions based on the study of literature sources and materials of criminal proceedings on criminal offenses, analysis and synthesis - to determine the features of situational forensic ballistic examinations and provide proposals for investigation. *Scientific novelty.* It is proved that the use of special knowledge in the form of forensic examination of weapons to establish the situational circumstances of the shot is not optional, but a mandatory component of the investigation of criminal offenses involving firearms, respectively, the results of such examination significantly affect their qualifications. *Conclusions.* It is stated that the qualification of criminal offenses related to the use of firearms is a complex, complex activity, which includes in particular the study of the findings of the examination of weapons and traces, the circumstances of its use, other related expert studies and their establishment under of the shot, the trajectory of the projectile, the result of which is a substantiated and documented specific composition of the criminal offense, which affects the quality of pre-trial investigation and evaluation of evidence collected in court. A forensic ballistic examination of a weapon in order to establish the situational circumstances of a shot is a study of items submitted for examination, including materials of criminal proceedings (protocol of the scene, protocol of interrogation of a witness, victim, forensic medical examination, etc., carried out on the basis of a procedural decision based on the special knowledge of an expert (experts) in the field of forensic ballistic examination and other special knowledge, using current expert methods, techniques and special means of forensic technology, the results of which in the form of information about the circumstances under which the shooting took place and, if available, the damage caused, are essential for the qualification of a criminal offense. Situational forensic ballistic research can be essential for the qualification of criminal offenses: 1) under the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, in particular in determining the features that allow to classify acts as qualified criminal offenses; 2) under

the General Part of the Criminal Code of Ukraine; 3) under the General and Special Parts of the Criminal Code of Ukraine. It is advisable to conduct situational forensic ballistic studies in all criminal proceedings related to the use of firearms in the commission of criminal offenses, regardless of the presence of other evidence proving or refuting the guilt of the suspects. Accordingly, for the most high-quality and most complete extraction of trace information from the scene, specialists in the field of forensic ballistics must be involved for the inspection, and if appropriate expertise is appointed, for consultations in order to correctly formulate the tasks and provide the necessary objects for research.

Keywords: qualification of criminal offenses; situational examination; forensic examination of weapons; forensic ballistic research; situational circumstances of the shot; firearms; special knowledge; expert opinion.

В. В. Арешонков, доктор юридических наук,
старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник
научной лаборатории по проблемам противодействия
преступности учебно-научного института № 1,
Национальная академия внутренних дел, г. Киев
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1776-1220>
email: areshonkov@ukr.net

Ю. А. Пилуков, кандидат юридических наук,
доцент кафедры уголовного права
и процесса юридического факультета,
Западноукраинский национальный университет,
ведущий специалист отдела обеспечения
деятельности центра,
Тернопольский научно-исследовательский экспертно-
криминалистический центр МВД Украины, г. Тернополь
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9952-3423>
email: yuriy_pilyukov@ukr.net
тел.: +38(067)351-19-62

В. И. Голоботовский, доктор философии,
заведующий сектором правового обеспечения,
Закарпатский научно-исследовательский экспертно-
криминалистический центр МВД Украины, г. Ужгород
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3863-3255>
email: holobotovskiy93@gmail.com
тел.: +38(096)870-64-20

В. И. Богайчук, заведующий сектором исследований оружия
отдела криминалистических видов исследований,
Тернопольский научно-исследовательский экспертно-
криминалистический центр МВД Украины, г. Тернополь
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3322-4580>
email: balistika.ndekc.tern@ukr.net
тел.: +38(098)329-51-78

ЗНАЧЕНИЕ СИТУАЦИОННЫХ СУДЕБНО- БАЛЛИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ ДЛЯ КВАЛИФИКАЦИИ КРИМИНАЛЬНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

Цель статьи – обосновать значение ситуационных судебно-баллистических исследований для квалификации уголовных правонарушений, связанных с применением огнестрельного оружия, разработать соответствующие предложения по организации расследования. **Методология.** Достоверность полученных результатов и выводов обеспечена такими методами исследования, как обобщение – для формулирования выводов на основе изучения литературных источников и материалов уголовных производств по уголовным правонарушениям, анализ и синтез – для определения особенностей проведения ситуационных судебно-баллистических экспертиз и предоставления предложений по расследованию. **Научная новизна.** Доказано, что использование специальных знаний в виде судебной экспертизы оружия для установления ситуационных обстоятельств выстрела является не факультативной, а обязательной составляющей расследования уголовных

правонарушений, в которых орудием совершения является огнестрельное оружие, соответственно результаты такой экспертизы существенно влияют на их квалификацию. **Выводы.** Констатировано, что квалификация уголовных правонарушений, связанных с применением огнестрельного оружия, представляет собой сложную комплексную деятельность, включающую в себя в том числе изучение выводов экспертизы оружия и следов, обстоятельств его применения, другие сопутствующие экспертные исследования и на их основе установление обстоятельств, при которых производится выстрел, траектории полета снаряда, результатом чего является обоснованный и документально подтвержденный конкретный состав уголовного правонарушения, что влияет на качество досудебного расследования и оценку собранных в суде доказательств. Судебно-баллистическая экспертиза оружия в целях установления ситуационных обстоятельств выстрела представляет собой исследование предметов, представляемых на экспертизу, в том числе материалов уголовных производств (протокол места происшествия, протокол допроса свидетеля, потерпевшего, выводы судебных экспертиз и т. п.), осуществляемых на основании процессуального решения, что базируется на специальных знаниях эксперта (экспертов) в области судебной баллистики и иных специальных знаниях, с применением современных экспертных методик, методов, приемов и специальных средств криминалистической техники, результаты которых в виде сведений об обстоятельствах, при которых производился выстрел, и, при наличии, причиненного вреда имеют существенное значение для квалификации уголовного правонарушения. Ситуационное судебно-баллистическое исследование может иметь большое значение для квалификации уголовных правонарушений: 1) по Особенной части Уголовного кодекса Украины, в частности при определении признаков, позволяющих относить деяния к квалифицированным уголовным правонарушениям; 2) по Общей части Уголовного кодекса Украины; 3) по Общей и Особенной частям Уголовного кодекса Украины. Ситуационные судебно-баллистические исследования целесообразно проводить во всех уголовных производствах, связанных с применением огнестрельного оружия при совершении уголовных правонарушений, независимо от наличия других доказательств, доказывающих или опровергающих вину подозреваемых. Соответственно для наиболее качественного и максимально полного извлечения следовой информации с места происшествия для проведения осмотра обязательно должны привлекаться специалисты в области судебной баллистики, а в случае назначения соответствующих экспертиз – для консультаций с целью корректной формулировки задач и предоставления необходимых объектов для исследования.

Ключевые слова: квалификация уголовных правонарушений; ситуационная экспертиза; судебная экспертиза оружия; судебно-баллистическое исследование; ситуационные обстоятельства выстрела; огнестрельное оружие; специальные знания; экспертное заключение.